

Posudek doktorské práce

Záviš Šuman, *Konceptualizace mores v dramatickém básnictví. Studie o poetice francouzské tragédie v 17. století*, Praha, FF UK 2013, 228 s.

Úvodem se sluší zdůraznit, že posuzovatel není odborník ani na francouzské 17. století, ani na problematiku divadla. Proto má jeho názor omezenou platnost. Výhoda je, že může uplatnit zásadu jistého slovuťného kolegy při zkouškách doktorandů: „Řekněte mi, co ještě nevím.“

Shrňme hlavní přednosti práce. Jako první je to volba a uchopení problematiky. Záviš Šuman sleduje interakci kritického diskurzu a tvorby, a to právě v období, které se pro oblast francouzského divadla stalo dlouhodobě paradigmatickou referencí. Z Baxandallových či Bourdieuových studií víme, že vytváření autonomního estetického diskurzu je historicky podmíněný proces. Pro divadlo jsou 16. a 17. století určující: příklady antických dramatiků a představy antických teoretiků jsou konfrontovány s divadelní praxí a s ní spojenou teoretickou reflexí, staré koncepty jsou naplňovány novým obsahem; axiologie kořatí, zjemňuje se a diferencuje vzdor zdánlivě pevnému rámci. Tento proces chce disertační práce zachytit zevnitř, tedy jako proces endogenní. Takový přístup je nejen legitimní, ale také pracný a intelektuálně náročný. Znamená právě to, čím je práce Záviše Šumana zajímavá a přínosná: nutnost přesného čtení dobových textů.

V souvislosti s tím vyvstává potřeba jasněho vymezení sledovaných jevů a také výběr referenčních textů a autorů. Volba povahopisných kategorií (éthé chrésta, harmotta, homoia, homala) jakožto výchozího bodu náhledu na tvorbu a kritická hodnocení divadelních her se ukázala myšlenkově plodná. Neméně průkazný byl i výběr sledovaných autorů: dramatiků Corneille a Racina a teoretiků Chapelaina, La Mesnardiera, Saint-Évremonda. Tato osa dovolovala průhledy jednak k ostatním dramatikům, ale především k teoretikům a kritikům od renesance (Castelvetro, Scaliger) přes baroko a klasicismus (Heinsius, d'Aubignac) po osvícenství (Voltaire). Šumanovi se zdařilo překonat úskalí fragmentárnosti, ukázat na prvky kontinuity, aniž by propadl iluzi souvislého vývoje.

Za obtížnou, ale pro práci zásadní, považují volbu češtiny pro redakci práce. Obtížnou proto, že traktování cizojazyčných textů a cizojazyčné terminologie vytváří v češtině nejrůznější svízele. Zásadní proto, že zvýraznila Šumanovy filologické schopnosti. Slova často zakrývají významové posuny, které teprve překlad do jiného jazyka odhalí. Autor práce

se přitom pohyboval v jazykovém prostředí, kde vedle francouzštiny musel uplatnit i řečtinu, latinu a italštinu. O filologické erudici svědčí i případná upozornění na dobové významy některých francouzských slov (*succès, héroïque* apod.).

Vyzdvihněme další klady detailněji. Schopnost **přesného pojmenování**: např. s. 9 - *esenciální fikčnost*, s. 139 a 179 – *preskriptivní rámeček, přístup x deskriptivní rámeček, přístup*; **přesvědčivé, jemné analýzy**: s. 26 – rozbor ukazující, že se Chapelain striktně nedržel své koncepce *bonté*, s. 33 – vystižení Corneillovy estetiky *obnovovaného vzbuzování emocí*, s. 37 – vhodná kvantifikace okurencí *bienséance* při jejich interpretaci, s. 65 – dobré „čtení“ Corneillovy nekonsistence, s. 68 – vystižení vývoje 17. století: od Aristotela k platonismu longinovského vznešena, s. 94 – vhodná argumentace a srovnání Castelveta a La Mesnadièra, s. 128 – Corneillovo přehodnocení aristotelovské koncepce hrdiny, s. 142-148 – skvělá analýza a komentář Racinova *Alexandra Velikého*: ukázka a ilustrace rétoričnosti; **pozorné čtení textu**: s. 160 – reflexe o Voltairově postoji; **náležitá argumentace**: s. 163 pozn. 18 – případné srovnání Vergilia a Lucana. Rozhodně se při čtení Šumanovy práce vyplatí neopomíjet poznámky pod čarou: jsou obsažné, výstižné, svědčí o poučenosti, o výtečné orientaci v bibliografii.

Jako v každé práci takového rozsahu lze narazit na některé detaily, které by bylo možno případně zlepšit. Například na s. 70 je pasáž, která při četbě může vyvolat dojem argumentačního zkratu: v komentáři Corneillových úvah (*Discours II*) není jasné, zda Corneille zahrnuje Racina do své argumentace, nebo zda je to komentář Závise Šumana k Racinově *Iphigénie*; hranice mezi jedním a druhým není jasně vedena a vyjádřena, byť ji lze nakonec vydedukovat. Na s. 80-81 a 83 lze narazit na rozpor v komentáři o vztahu mezi „strachem“ a „lítostí“ u Corneille: nejprve je tu tvrzení, že „[d]ominantní úlohu strachu ukázanou na *Cidovi Corneille* doplňuje..“; je pak ukázána dominance strachu v Corneillově argumentaci týkající se Kleopatry (*Rodogune*); naproti tomu je v další pasáži zvýrazněna negace této dominance u Corneillovy interpretace Aristotelova komentáře *Oidipa*: „*Corneille* strach jednoznačně upozaduje“; „*V Corneillově pojetí nejsou obě tragické emoce postaveny naroveň, na rozdíl od lítosti strach není nezbytný.*“ Ten rozpor se nepochybně týká Corneille a proměny jeho postoje. Jen chybí příslušný komentář o této změně.

Jiné drobnosti: na s. 142 je *genus demonstrativum* prezentováno jako řeč chvály a hany. Tato definice je zužující, byť se běžně zakládá na citaci z *De ratione dicendi ad C. Herennium*. Nicméně antika sem zahrnovala vše, co nemohla podřadit pod *genus iudiciale* a *genus deliberativum*, tj. chvalořeči, hanořeči, pohřební řeči či smyšlené proslovy všeho

druhu. Na s. 152 pozn. 26 je drobný politický překlep: *asiatismus* místo *asianismus* (*genus asianum*).

Velice oceňuji Šumanovo pečlivé traktování řečtiny a latiny. Potěšily mě náležitě řecké plurály neuter – *éthé chrésta* apod., náležitě délky a tvary jmen – *Adónis*, *Adónida*. Možná by bylo možno dokonalost završit i zachováním délek u jiných jmen, ač to nebývá ani v odborné literatuře vždy běžné: Eurípidés, Élektrá. Píše-li se o Maurikiovi (s. 121), měl by být i Fókas (ne Fócas). Je tu i jiná, zcela hnidopišská záležitost: na s. 146 je Racinův Taxile polatinštěn na *Taxilus*, ale v Curtiovi Rufovi (VIII, 12 sq.) je spíše *Taxilis*, jak lze vyčíst ze skloňování dle 3. deklinace: *Taxilen* (řecký akuzativ), *Taxili* (dativ), *Taxilis* (genitiv), *Taxilis* 2x (nominativ) [latinsko-francouzský slovník Félix Gaffiot ovšem uvádí tvar *Taxiles*, což je řecká podoba *Taxilis*; nevyklučuji, že v některých edicích, po kterých jsem se , pravda, ani nepídil, je tato podoba]. Chci se také otázat na důvod traktování latinských feminin *inventio*, *dispositio*, *elocutio* jako neuter v českém textu. Pravda: má to svou logiku (vzor *město*) a nakonec tomu lze přivyknout. Jiná drobnost: proč počest'ovat *Kvintiliána*? K překladu *égalité* (*éthé homala*): spíše než *důslednost* se mi nabízí *stálost*, *neproměnnost*, *vyrovnanost*, *soudržnost*. To je ovšem asi již záležitost zavedeného termínu.

Kvalitu odborné práce lze mimo jiné měřit podnětností. Ani v tomto ohledu Závěš Šuman nezklamal. Například jeho komentáře Saint-Évremonda naznačují směřování k osvícenství, včetně toho, jak se 18. století bude vypořádávat se „stínem“ odmítaného a takřka freudovsky potlačovaného metafyzického přesahu a *démonem znepokojení*, onou „teologií“ klasické tragédie (s. 159). Podobně – v souvislosti s charakteristikou Voltairových názorů na tragédii (s. 160-161) – vyvstává otázka, zda příklon k tragédii jakožto zřetelně definovanému, takřka „čistému žánru“, není vyvolán silnou žánrovou diversifikací, která se v divadelní praxi 18. století prosazuje. Pro diskusi při obhajobě se nabízí celá řada otázek, které Závěš Šuman naznačuje, aniž o nich mohl ve své práci pojednat. (a) Jedná se například o zhodnocení názorů abbého d'Aubignaka. (b) Zajímalo by mě také, v jakém poměru jsou v dobových spisech úvahy o charakterologii k úvahám o *hybris*, *hamartia*, *anagnorisis*, *peripeteia*, jejichž důležitost je v práci naznačena. (c) Je tu i otázka dobového teoretického traktování žánrů smíšených, pro které nebyla opora ani v Aristotelovi, ani v Horatiovi a které v divadelní praxi obklopovaly tragédii možná více, než dobové spisy prozrazují. (d) Jak stojí z hlediska endogenního přístupu otázka kontinuity a diskontinuity? Literární historie by měla nejen popsat, ale také vysvětlit, tedy měla by mimo jiné určit zlomy, výrazné momenty, a proto vybírat, třídit, hierarchizovat. Jaké jsou hranice endogenního přístupu v oblasti axiologie?

Tyto náměty nabízím do diskuse při obhajobě. Kvalita Šumanova myšlení a jeho erudice dávají naději na poučené odpovědi.

Můj závěr je jednoznačný: předložená doktorská práce patří k nejlepším, které jsem měl čest posuzovat. Nemám k ní podstatných výtek. Považuji ji za podnětnou, přínosnou a doporučuji ji k obhajobě.

V Brně 27. května 2013

prof. Petr Kylvoušek